

Наталя СИДЯЧЕНКО

Кафедра східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03150, Україна
Електронна пошта: burlajnata@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-6544-4030>

«НЕАБИЯКИЙ СВІТ» ТВОРУ ВЕСЛАВА МИСЛИВСЬКОГО «ТРАКТАТ ПРО ЛУЩЕННЯ КВАСОЛІ» (УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД)

У статті проаналізовано значення слова *svit* в романі польського письменника Веслава Мисливського «Трактат про лущення квасолі» в українському перекладі. Обґрунтовано, що це слово виконує функцію ключового в тексті роману, оскільки воно вельми частотне і пов'язане з ідейно-тематичним змістом твору, який висвітлює фундаментальні філософські питання про сутність людини і світу. Розглянуто етимологію лексеми *svit* і відзначено, що постійне співіснування в контексті твору образів світла і світу актуалізує давню спорідненість відповідних лексем. За лексикографічними джерелами зіставлено загальномовну значеннєву структуру полісем *świat* і *svit* у сучасних польській та українській загальноновживаних мовах.

На підставі здійсненого контекстуального аналізу виявлено, що лексема *svit* у художньому ідіолекті В. Мисливського функціонує в низці загальномовних значень, спільних для української і польської мов: 'Земна куля, з усім, що на ній є'; 'усі люди, що живуть на землі'; 'впорядкована дійсність, що оточує людину, яка є всім, що існує об'єктивно, в якій панують певні суспільні умови й відносини'; також у значеннях, наведених лише польським словником 'місця, віддалені від того, в якому живеш'; 'найближчий простір і те, що в ньому міститься'; 'чиєсь життя, усі люди, місця, інституції та інші елементи реальної дійсності, пов'язані з життям конкретної особи', 'уявна дійсність, щось, що створює фіктивні впорядковані дійсності навколо людини і світу'. Описано контекстуальні нюанси загальномовних значень. Проаналізовано переносну семантику та її мотивацію у словосполученнях: *svit був домо́м; міра світу; саксофон — це світ; пісочниця — це світ; світ створений пам'яттю; світ є тим, що розказане; речення є мірилом світу; абиакый світ*. У висновку підкреслено, що у творі, названому трактатом, мова оповідача стилізована під розмовну, але простими словами кодуються й складні філософські значення лексеми *svit*.

Ключові слова: художній ідіолект, метафора, метонімія, полісема *svit*, Веслав Мисливський, переклад.

Цитування: Сидяченко Н. «Неабиакый світ» твору Веслава Мисливського «Трактат про лущення квасолі» (український переклад). Мовознавство. 2025. № 5. С.64–73. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-344-2025-5-006>

Citation: Sydiachenko N. (2025). «Neabyiakyy svit» tvoruu Veslava Myslyvskoho «Traktat pro lushchennia kvasoli» (ukrainskyi pereklad) [«The not unremarkable world» of Wiesław Myśliwski's «Treatise on shelling beans» (Ukrainian translation)]. *Movoznavstvo*, (5), 64–73. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-344-2025-5-006>

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

Попередня наша стаття про мову Веслава Мисливського [Сидяченко] була присвячена індивідуально-авторській семантиці лексеми *виднокруг* в однойменному романі цього польського письменника. Нагадаємо, що у творі розуміння *виднокругу*, артикульоване головним героєм Пйотром, поєднує як науковий підхід, так і давній, міфологічний. Крім того, у тексті продукується авторська семантика лексеми *виднокруг* 'доля' [Сидяченко : 70] шляхом метонімічного розширення значення слова 'життєвий простір людини всередині умовного виднокругу'. Автор здійснює перенос за суміжністю часу і простору, відтак моделює 'часопростір, наповнений людьми, тваринами, природою, будівлями, іншими витворами культури, кладовищами і т. д., що набувають змін, пов'язаних із долею людини'.

У цій розвідці предметом дослідження є лексема *світ* у пізнішому романі автора під назвою «Трактат про лущення квасолі» (Мисл.). Цей художній текст знову примушує замислитися над долею людини, на що зразу вказує епіграф твору: «Книга випадковості й долі». Утім, частотніше за лексеми *випадковість* і *доля*, які функціонують у цьому творі як ключові, вживається у тексті лексема *світ*. Нами зафіксовано 86 уживань цього слова у різних художніх контекстах. Художнє слово, як відомо, має свої особливості, порівняно із загальнономовними, адже саме митець підсвічує, вирізняє одні значеннєві риси й елімінує інші [Tokarski : 345], відтак слово набуває нових семантичних нюансів або й незвичної семантики. Особливо часто так трапляється з ключовими словами [Maýenowa : 214].

Слово *світ* вважаємо ключовим, оскільки воно пов'язане з ідейно-тематичним змістом «Трактату про лущення квасолі». За фабулою герої роману хоч і повертається у старості до «центру свого виднокругу» [Сидяченко : 69], тобто на 'малу батьківщину', але за життя звідав *чимало світу* поза межами свого місця народження і своєї країни Польщі, тодішньої ПНР, адже тривалий час жив і працював за кордоном музикантом. Головна ідея роману, невідповідно названого трактатом, полягає у розкритті засобами художнього твору засадничих філософських питань про сутність людини і світу.

Нагадаємо етимологію слова *świat*. Як засвідчує «Słownik etymologiczny języka polskiego» (Borys : 621), *światło* і *świat*, *світло* і *світ* споріднені. *Świat* — походить від праслов'янського іменника **světъ*, який власне і означав 'світло'. У польській мові це значення у лексеми *świat* не збереглося. Академічний одинадцятитомний «Словник української мови» ще фіксує окреме слово *світ* у значенні 'світло', але як застаріле (СУМ). Спершу *świat* у польській мові означав 'jasność', тобто 'світлість, світло', потім 'miejsce, gdzie jest jasno, czyli miejsce na zewnątrz domu' — 'місце, де світло, тобто місце зовні дому', і нині означає, зокрема, 'glob', 'планета Земля'.

Варто наголосити, що мотив світла є одним із провідних в аналізованому творі В. Мисливського, він простежується у сцені першого вогника у селі, який засвічують руки матері; у сцені святкових вогнів, що світять у тумані під час подорожі головного героя автомобілем із-за кордону додому; в описі споглядання героєм світла підсвічника; в оповіді про лагодження світла в крамниці капелюшника тощо. Зі світлом пов'язана перша професія саксофоніста — електрик. Тобто у мові твору постійно співіснують *світ* і *світло*, письменник актуалізує в такий спосіб, очевидно несвідомо, першоджерело концепту 'світ'.

Загальнономовні значення лексем *świat* і *світ*, зафіксовані в сучасних глумачних словниках польської і української мови, збігаються не повністю.

«Wielki Słownik Języka Polskiego» (WSJP) першим наводить значення: 'Земля, планета, на якій живуть люди'¹. Воно корелює з третім значенням СУМу: 'Земна куля, Земля з усім, що на ній є'.

Друге значення WSJP 'космос, нескінченний простір, в якому містяться різні галактики й небесні тіла', відповідає першому значенню СУМу: 'скупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт'. Третє значення WSJP: 'центри життя у всесвіті' можна співвіднести з другим значенням СУМу 'окрема частина всесвіту'. Четверте значення WSJP 'найближчий простір і те, що в ньому міститься' та п'яте 'місця, віддалені від того, в якому живеш' СУМом не зафіксовані. Шосте значення WSJP 'всі люди, речі чи явища, що мають якусь спільну рису' можна скорелювати з двома значеннями українського лексикографічного джерела – п'ятим: 'певна галузь, сфера явищ природи' та шостим 'певна галузь, сфера діяльності людей'. Сьоме значення WSJP 'впорядкована дійсність, що оточує людину, яка є всім, що існує об'єктивно, в якій панують певні суспільні умови й відносини' відповідає четвертому значенню СУМу 'людське суспільство, об'єднане певними соціальними, культурно-історичними чи етнографічними ознаками'. Із одинадцятим значенням WSJP 'заможні люди, середовище осіб, які займають високі позиції в суспільній ієрархії' збігається сьоме значення СУМу 'обмежене коло людей, що складає вищий прошарок привілейованих класів буржуазно-дворянського суспільства'. Значення восьме WSJP 'уявна дійсність, щось, що створює фіктивні впорядковані дійсності навколо людини з усім що існує'; дев'яте 'чись життя, усі люди, місця, інституції та інші елементи реальної дійсності, пов'язані з життям конкретної особи'; та десяте 'усі люди, що живуть на землі' СУМом не зафіксовані. Ще польський словник фіксує застаріле значення 'велика кількість'. Загалом WSJP наводить двадцять значень, а СУМ сім.

Як відомо, багатозначні лексеми ніколи повністю не збігаються своєю семантичною структурою в різних, хоч і споріднених мовах. Із приводу відсутності в СУМі деяких значень WSJP припускаємо, що вони просто залишилися поза увагою тогочасних українських лексикографів. Хай там як, усі, зафіксовані нами, вісімдесят шість уживань лексеми *świat* у тексті роману польського письменника, про який ідеться, ми переклали як *світ* в українському тексті роману (Мисл.)² без особливих вагань.

Зокрема, так вчинили й у й тих фрагментах, де слово *świat* стосується значення 'фіктивні дійсності'. Наприклад, коли йдеться про мистецтво різьбярів: «Вони хотіли усю Євангелію вирізьбити, бо, як казав дідусь, *світ є таким, як його Бог описав*, а не таким, як його людина бачить» (9). Або коли пише про мистецтво слова: «*Книжки – це також світ*, який людина собі уявляє, а не в який приходить» (134). Подібно із найменуванням образотворчого мистецтва: «Ви можете зі мною не погодитись, але, на мою думку, ще тільки *на листівках світ є таким, яким би нам хотілося*, щоб він був. Тому ми й надсилаємо їх один одному» (194). 'Фіктивний світ' має на увазі письменник, і коли пише про універсальне музичне мистецтво: «У скрипки є *звуки всіх мов, усіх світів*, цього, того, життя, смерті» (82). Назви світ вирізьблених скульптур, світ звуків музики, світ красного письменства, світ

¹ Лексикографічні дефініції тут і далі подано у перекладі авторки статті.

² Цитати у статті наводяться за цим виданням із зазначенням сторінок у круглих дужках.

малюнків є гіпонімами назви світ мистецтва. Всі вони належать до семантичного поля 'фіктивна дійсність'.

Про фіктивну дійсність мова в романі часто йде і у тих фрагментах, де згадується комуністичний ідеал світу, іменованій автором словосполученням «новий кращий світ». Скажімо: «Цей значок, як нам пояснили на виховній годині, означав *новий, кращий світ*, що сходить, мов сонце. Такий світ, мовляв, чекає нас попереду. Ми тільки мусимо навчитися віри у нього, незламної віри. І заради цієї віри перебуваємо в училищі» (76-77). «Новий, кращий світ» письменник згадує у романі переважно з іронією, яскраве антонімічне протиставлення йому реального світу відбувається в такому контексті: «Молодим завше здається, що вони збудують *новий, кращий світ*. Усім молодим. Новим молодим, старим молодим. Але все одно всі залишають по собі *такий світ, що не хочеться на ньому жити*. Як на мене, чим швидше з молодості виростають, тим ліпше для світу, скажу Вам» (88).

Словосполучення «новий кращий світ» містить у своєму значенні семантику 'впорядкована дійсність, що оточує людину, яка є всім, що існує об'єктивно, в якій панують певні суспільні умови й відносини', але стосується саме планованих суспільних відносин, суспільного ладу в майбутньому. Вказана дефініція означає, по-суті, 'суспільний лад', а словосполучення «новий кращий світ» є парафразою терміна комуністичний лад, якого автор уникає.

Іронія щодо ідеалу нового суспільного ладу звучить, зокрема, і в гумористичній сценці, яка розповідає про те, як головний герой став мимовільним свідком розмови партійного функціонера у вбиральні з... частиною свого тіла: «Соціалізм, капіталізм, все це ні чорта не варте. Ти — сила. *На тобі світ стоїть*. Хоча що ти таке? Ну, що ти таке? Сидиш собі у штанях. Місце тихе, затишне. Можна сказати, гавань» (175). Фрейдистське трактування підвалин *світу* в цьому значенні WSJP властиве персонажам роману переважно чоловічої статі. Зокрема, й цинічному Робертові, який захищає вільні статеві стосунки: «На щастя, *світ відкинув усі ті забобони, умовності, звичаї*. На довший зв'язок уже людина нині не здатна» (44). Відповідне розуміння гендерних стосунків висловлює один із дачників: «Пане, пане, *на якому Ви світі живете!* Що Ви такий несучасний? Коли Вам так її шкода, то заберіть її собі. Я й так мав її поміняти» (69), — виправдовує перед сторожем свою садистську поведінку змінами світу ('суспільних умов і відносин') цей тип, який нещадно побив коханку, привезену потайки від дружини на дачу.

Квінтесенцією наслідків протилежного, жіночого трактування гендерних стосунків є описана трагічна доля офіціантки Басі, в її образі автор втілює прототипний [Kognitywne...: 51] випадок палкого кохання наївної дівчини до негідника. Вербалізує жіноче бачення господина помешкання, в котрої орендують кімнату будівельники, серед яких — юний електрик, що прагне стати саксофоністом. Вона намагається пояснити молодому хлопцеві: «А раз, два — це ніби помста тобі. Чи від вояка, чи від чоловіка. І за що? За те, *що світ так створений, що мусить бути двоє? Адже він для кохання створений*. Без кохання не було б для чого жити. Лише сон, їжа — для чого? Працювати — для чого? Кому б тоді хотілося працювати?» (294). Вона ж далі узагальнює: «*Світ несправедливий до жінок*» (295). Отже, в тексті роману існує поділ сучасного *світу* людей на жіночий, 'для кохання створений' і чоловічий, створений для «раз, два» стосунків.

Автор «Трактату...» не оминає увагою й 'інші елементи реальної дійсності' як складові світу, зокрема, братів наших менших: «...Тварини мають таке саме право на життя, якщо вже народилися. *Світ і їм належить*. Ной на свій ковчег узяв не лише людей» (238). Описує диких тварин, що навідують дачне містечко, оповідає про жорстоке ставлення деяких людей до тварин, про долю й характери приручених собак, приятелів сторожа тощо. Зображуючи міжлюдські стосунки, стосунки людей і тварин, письменник розкриває сутність світу, але також і сутність людини. Але це тема для окремої статті.

Ідеалові «нового, кращого світу» протиставляється у творі й минулий світ, «який був ще вчора», зокрема, події Другої вітової війни. Воєнний досвід влучно висловлено при передачі стану хлопчика в той час його життя, коли він переховується у погребі, утративши під час каральної операції фашистів усю родину, всіх односельців: «...коли здавалося, що вже немає світу, немає над ним *Господа*» (198). Дуже сугестивний образ, який має метонімічну природу розширення частини на ціле: не стало рідних, не стало села — не стало світу внаслідок війни.

Про минулий світ ще давніший, світ історії, також сповнений воєн, пише Мисливський у такий спосіб: «Нащо думати, що там, у землі під сподом. Коли думати, то треба б не ходити, не їздити, нічого не будувати і навіть не орати, не сіяти, бо *весь дотеперішній світ там*» (36). Словосполучення *дотеперішній світ* у цьому контексті набуває значення: 'минула історія людства, похована у землі'.

Натомість про довоєнний час свого сільського дитинства головний герой згадує як про такий, коли зберігалася ще первісна відкритість людини до 'найближчого простору і того, що в ньому міститься'. Така семантика моделюється у дуже поетичному контексті: «Скрізь можна було гратися. Так як і жити, бо ти жив усюди. Не було потреби у великих будинках, ніхто не мусив відокремлюватися. Жили і на подвір'ях, і у стодолах, і у хлівах, у садах, у полях, на луках, під небом, над Руткою. *Увесь світ був домом*, а дім був лише для того, щоб усі могли знову зібратися разом після довгого дня» (200). Світ не протиставляється домові, а є домом — ця архетипна семантика, на нашу думку, також метонімічна, створена відповідно до суміжного перебування людини і довкілля.

Про екологічні проблеми довкілля в післявоєнній Польщі, що виникли внаслідок непродуманого розвитку промисловості, письменник висловлюється узагальнено, теж через концепт 'світу': «До чого це дійшло: вода у подарунок? Звичайна вода. Ви б подумали, що колись із водою щось таке станеться? Скажу Вам, це *найточніша міра, що сталося зі світом*» (183). Цікаво відзначити, що автор пише про «міру світу» — словосполучення, де фіксуємо метафоричний перенос просторової риси на якісну, ціннісну характеристику.

Серед інших змін, які приніс у Польщу соціалізм — незугарність виробів легкої промисловості: «Чи Ви помітили, яким *потворним зробився світ*? — питає капелюшник. — Що з того, що він є? Мене завжди приваблювала краса, а не існування світу» (275). У наведеному фрагменті згадано *потворний світ* у значенні 'всіх людей, які мають спільну рису', конкретно — незугарний одяг. А ще підмічає автор зміни свідомості суспільства: «Чи Ви помітили, що брехня набула вигляду правди?» — питає оповідач свого візаві. І продовжує: «Стала хлібом насущним. Способом життя. Майже вірою. Брехнею ми себе виправдовуємо, брехнею переконуємо, брехнею об-

грунтуємо уявні істини. *Придивіться до світу*» (230). Отже, світові ПНР як *‘новому ладові’* притаманна брехлива мова.

Світ у розумінні *‘чиєсь життя’* герої роману теж «вимірюють» — своїм життєвим досвідом. Дідусь головного героя «міряв світ» війнами: «Війни були тими *віхами*, які дозволяли дідусеві *не заблукати у пам’яті, у світі*. Він тримався воєн, як знайомих стежок, про що б не розповідав» (62). Головний же герой, маючи досвід будівельника у свої молоді літа, «*дивиться на світ із того чи іншого будівництва*» (154). Найвиразніше думка про індивідуальне бачення світу, залежного від «місця сидіння», від того, що найбільше знаєш, звучить у такому контексті: «Скажу вам, пане, що коли так понаїжджають сюди у сезон люди, я часом маю враження, *що не на тому самому світі живу*, що й вони. Так, *присмний, веселий той їх світ, може й щасливий*, не знаю, але жити у ньому я мабуть не зміг би. Ви впевнені, що я в ньому живу? А як я переконаюсь? Адже навіть *сонце кожен мусить мати своє*, свої сходи і заходи. Я стільки років був за кордоном, але де б не мешкав, коли хотів схід чи захід знайти, то мусив згідно з тутешніми заходами і сходами знаходити. *І завше це була міра усіх сходів і заходів*. Скрізь це була єдина міра» (243). У таких контекстах *мірилом, або мірою, світу* є життя конкретної особи як *tertium comparationis*.

Вихідне, пряме значення іменника *світ* як *‘найближчий простір і те, що в ньому міститься’* трапляється переважно в контекстах описів роману, скажімо, дороги під час поїздки з-за кордону додому: «*Ніби світу не було*, лише туман» (14); докільля, коли хлопчак у погребі побачив крізь шпарину, що випав сніг: «Такий сніг *змінює світ*» (191); чи в описах пейзажів за вікном потягу після купівлі першого у житті капелюха; чи при змалюванні штучного озера на місці колишньої річки Рутки тощо.

Історично наступне значення лексеми *світ* *‘місця, віддалені від того, в якому живеш’* у тексті роману часто набуває контекстуального значення «закордон». Порівняйте: «О, саксофон тоді не був якимось звичайним інструментом. Він зрідка траплявся в оркестрах. *На світі* — так, але не в нас, у робітників, та ще й на будівництві» (163). «Золотий [саксофон], — відказує. — Альтовий. О, *нів світу зі мною він об’їхав*» (166); «Але я весь час пам’ятав, що розповідав мені комірник, як його саксофон *вів по світу*» (324). Наведені контексти декодують семантику речення: «*Саксофон — це світ*» (74). Метонімічний перенос предикативної конструкції мотивується особливостями професії музиканта, якому гра на модному інструменті дає можливість їздити на гастролі за кордон, подорожувати з концертами по світу.

В аналізованому тексті функціонують метонімії, або синекдохи, *світу*, мотивовані в інший спосіб, за сценарієм: *‘зосередження уваги на якомусь предметові, на якомусь занятті, заступає все навколо, весь світ’*. Таку мотивацію ілюструє фрагмент: «Найкраще відпочивати, збираючи гриби. Коли ні про що не думаєш, нічого не пам’ятаєш, лише всією увагою, всіма чуттями видивляєшся гриба. Можна сказати, що *цілий світ маліє до цього гриба*» (32). Подібним чином письменник розповідає про різні покликання людини. Але це вже тема для іншої статті.

Предикативна конструкція типу *‘X – це Y’* (на кшталт, саксофон — це світ) може мати й метафоричне наповнення, як у контексті: «О, *пісочниця — це вже світ*, повірте мені. Кілька метрів на кілька метрів, а світ: людство, майбутні війни» (207). У реченні відбувається перенос на основі порівняння поведінки дітей у пісочниці з поведінкою людських спільнот на Землі.

Ужито в тексті роману лексему *світ* і в розширеному загальномовному значенні 'вся Земля'. Скажімо, коли оповідач висловлюється про річку Рутку, згадуючи, як він сприймав її в дитинстві: «Ви не повірите, але вона здавалася мені *найбільшою річкою світу*» (12). Так само, будучи хлопчиком, сприймав оповідач перший вогник у вікні їхнього дому: «<...> Я вибігав із дому, біг на берег Рутки й там чекав, аж поки станеться в нашому вікні те чудо світла від руки матері. Перше світло в усьому селі — у нашому вікні, а *здавалося, ніби воно перше на світі*» (26). Загальне наукове розуміння *світу* як 'люди на планеті Земля' присутнє у висловлюваннях про буденне життя літнього сторожа в дачному містечку, на кшталт: «Хоча, скажу Вам, коли уявлю собі, що *цілий світ разом зі мною встає, вмивається, вдягається*, то не раз мені хочеться назад у ліжко лягти і принаймні цього разу не встати, чи вже не встати взагалі» (71); «Ясна річ, я маю на увазі з *цієї сторони світу*, з якої день лише починається» (там само).

У монолог оповідача, у формі якого написаний цілий твір, умовтує письменник і відлуння філософських концепцій світу. Ідеалістичний підхід помічаємо на початку твору: «А взагалі, може, *все є пам'яттю? Цілий цей наш світ*, відколи він є. І також ми тут обидва, і ці собаки. Чиєю? Цього я не знаю» (26), — у цьому міркуванні *світ* постає як 'пам'ять вищого незбагненого ества'. Натомість наприкінці твору оповідач робить вже матеріалістичний акцент щодо збереження пізнаного досвіду саме у людській пам'яті: «Ми залежимо від пам'яті, як ліс від дерев, а річка від берегів. Скажу більше: на мою думку, *ми створені пам'яттю*. Не тільки ми, *світ загалом*» (323). В останньому реченні *світ* прочитується у значенні 'історія людських спільнот'.

Оскільки людська пам'ять віддавна послуговується вправним інструментом її збереження і передавання з покоління в покоління, пише автор і про лінгвістичні концепції світу: «Спробуйте усвідомити думку, спробуйте не заплямованою ще ні чим, наскільки це можливо, першою *думкою доторкнутися до світу*. І тоді Ви визнаєте, що розказане, а не навпаки, встановлює те, як було, є чи буде, надає тому вимір, прирікає на небуття або на воскресіння. І лише те, що розказане, є єдиною можливою вічністю. Ми живемо в тому, що розказане. *Світ є тим, що розказане*» (58). У виділеному останньому реченні, маємо знову метонімію, мотивовану причинно-наслідковим зв'язком: розказане, отже збережене, отже існує. Відповідно, забуте і нерозказане кане у небуття. Такі погляди висловлювали філософи, розвивали в своїй творчості письменники-інтелектуали, зокрема польські поети Чеслав Мілош і Віслава Шимборська.

У уста наратора вкладає Веслав Мисливський міркування про роль у трактуванні світу іншої екзистенціальної риси людини — уяви. Радше негативну, судячи з такого речення: «Хіба не можна собі світ без людини уявити? Чому ні? Бо світ тоді був би позбавлений уяви? А може наша *уява є нашим нещастям і через це — нещастям світу?*» (56-57). Суперечливий, звісно, погляд, адже саме уява створює оті фіктивні світи, про які йшлося вище і які дають можливість людині протистояти жорстокості облаштування реального світу. Натомість дуже влучно, на нашу думку, пише письменник про ще одну унікальну властивість людини — здатність сміятися, якою вона протистоїть жорстокому світові: «Очевидно, сміх не від того залежить, що ти бачиш, чуєш. *Сміх — це здатність людини до захисту від світу, від себе*. Позбавити людину цієї здатності — зробити її безсилою» (96).

Могутнім методом протистояння хаосу як нещастю світу слушно вважає оповідач дотримання порядку. Пише про це, вдаючись до уособлення: «Не знаю, чи Ви погодитеся зі мною, але це порядок змінює наше життя у долю. Не кажучи вже, що ми лише *порошинки у світовому порядку*. Тому цей світ є для нас таким незрозумілим, як і належить порошинкам. Без порядку людина б себе не витримала. *Світ би себе не витримав*. І навіть Бог хіба був би без порядку Богом? Та ж людина є найдивнішим створінням на цьому світі, хто знає, чи не більш дивним, ніж Бог. І вона не хоче зрозуміти, що краще для неї, коли знає своє місце, час, межі. Адже те, що ми народжуємось і помираємо, вже є порядком, який наказує нам жити» (51). У цьому контексті відбувається гра лексичними значеннями: найширшим 'всесвіт' і найвужчим 'найближчий простір і те, що в ньому міститься'.

Веслав Мисливський наприкінці свого довгого монологу, названого «Трактатом про лущення квасолі», наполягає на тому, що світ — це не просто «те, що розказано», а й те, **ЯК** все розказано. Мисливський промовляє вустах оповідача: «На мою думку, так, все від слів залежить. Які слова, такі речі, події, думки, уявлення, сни і все, навіть те, що на самому дні людини. *Абиякі слова, то абияка людина, абиякий світ, абиякий навіть Бог*» (338). Виходить, що світ від мови залежить. Деяко раніше в аналізованому творі письменник на прикладі долі двох братів, що у війну воювали з різних боків фронту, у ворожих арміях, а потім, хоч і жили поруч, не розмовляли один з одним, доводить до відома читача цю філософську тезу словами Людвіга Вітгенштайна: «Може, навіть вистачило б цього одного речення. Бо, хто знає, можливо тим реченням вони б висловили те, що не сказали упродовж усіх років. О, в одному реченні може багато поміститись. Може все поміститись. Може все життя поміститись. *Речення є мірилом світу*, сказав філософ» (132). Власне, думку австрійського філософа про *речення як мірило світу* вже розмовною мовою простої людини [Bartmiński] про *абиякий світ*, якщо він розказаний *абиякими словами*, підсумовує наприкінці твору письменник.

Отже, в аналізованому тексті, мова якого стилізована під розмовну, лексема *світ* функціонує як у загальнономовних, загальноновживаних значеннях, так і у філософських, але висловлених у простий спосіб. Ця лексема функціонує також в індивідуально-авторських словосполученнях: *світ був домом; саксофон — це світ; світ створений пам'яттю; світ є тим, що розказане, абиякий світ*, — створених на основі метонімічного переносу; та у словосполученнях, створених на основі метафори: *міра світу; пісочниця — це світ; речення є мірилом світу*.

ЛІТЕРАТУРА

- Сидяченко Н. Г. Індивідуально-авторська семантика лексеми *widnokrąg* в однойменному романі Веслава Мисливського. *Мовознавство*. 2020. № 4. С. 64–72.
- Bartmiński J. Styl potoczny. *Współczesny język polski* / red. J. Bartmiński. Lublin : Wydwo Un-tu M. Curie-Skłodowskiej, 2001. S. 107–134.
- Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa / red. E. Tabakowska. Kraków : Universitas, 2001. S. 363
- Mayenowa M.R. Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 1979. 451 s.
- Tokarski R. Słownictwo jako interpretacja świata. *Współczesny język polski* / red. J. Bartmiński. Lublin : Wydwo Un-tu M. Curie-Skłodowskiej, 2001. S. 343–369.

ДЖЕРЕЛА

- Boryś Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków : Wyd-wo Literckie, 2005. S. 621.
- Мисл. Мисливський Веслав. Трактат про лущення квасолі / пер. Н. Сидяченко. Київ : Саміт-книга, 2025. 342 с.
- СУМ Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 9. С. 84-85.
- WSJP Wielki Słownik Języka Polskiego / red. naukowy P. Źmigrodzki. Warszawa : Instytut Języka Polskiego PAN. URL: <https://wsjp.pl/haslo/podglad/9055/swiat>

Дата надходження до редакції: 13.08.2025

Дата надходження після доопрацювання: 22.08.2025

Дата затвердження редакцією: 26.08.2025

REFERENCES

- Bartmiński J. (2001). Styl potoczny. *Współczesny język polski*. J. Bartmiński (Ed.). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 107–134.
- Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa. (2001). E. Tabakowska (Ed.). Krakow: Universitas, 363.
- Mayenowa M.R. (1979). Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka. Wrocław, Warsaw, Krakow, Gdansk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Tokarski R. (2001). Słownictwo jako interpretacja świata. *Współczesny język polski*. J. Bartmiński (Ed.). Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, 343–369.

SOURCES

- Boryś Boryś W. (2005). Słownik etymologiczny języka polskiego. Krakow: Wydawnictwo Literckie, 621.
- Mysl Myśliwski W. (2025). Traktat pro luschennia kvasoli. N. Sydiachenko (Transl.) Kyiv: Samit-knyha. [In Ukrainian].
- SUM Slovnyk ukrainskoi movy (in 11 vols). (1978). Kyiv: Naukova dumka, Vol. 9, 84-85. [In Ukrainian].
- WSJP Wielki Słownik Języka Polskiego. P. Źmigrodzki (Sc. Ed.). Warsaw: Instytut Języka Polskiego PAN. URL: <https://wsjp.pl/haslo/podglad/9055/swiat> (last accessed: 01.08.2025)

Received: 13.08.2025

Received in revised form: 22.08.2025

Accepted: 26.08.2025

Nataliia SYDIACHENKO

Department of Oriental and Slavic Philology
Kyiv National Linguistic University
73 Velyka Vasylkivska Str., Kyiv, 03150, Ukraine
E-mail: burlajnata@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-6544-4030>

«THE NOT UNREMARKABLE WORLD» OF WIESŁAW MYŚLIWSKI'S «TREATISE ON SHELLING BEANS» (UKRAINIAN TRANSLATION)

This article analyzes the meaning of the word 'world' in the novel *A Treatise on Shelling Beans* by Polish writer Wiesław Myśliwski. The article demonstrates that this word plays a key role in the novel's text, as it is highly frequent and closely relates to the ideological and thematic content of the work, which raises fundamental philosophical questions about the essence of humanity and the world itself. The etymology of the lexeme *świat* (world)

is examined, with particular attention to the novel's recurring association of the images of 'light' and 'world,' which highlights the ancient kinship between these lexemes. Drawing on lexicographic sources, the article compares the overall semantic structure of the polyseme *świat* (Polish) and *світ* (Ukrainian) in contemporary standard Polish and Ukrainian.

A contextual analysis reveals that, within Myśliwski's artistic idiolect, the lexeme 'world' functions with a range of general meanings shared by both Polish and Ukrainian: 'the Earth, with everything upon it'; 'all the people living on Earth'; and 'the ordered reality that surrounds a person, encompassing everything that exists objectively and is governed by particular social conditions and relations.' The article also notes meanings documented solely in Polish dictionaries, such as: 'places distant from where one lives'; 'the immediate space and its contents'; 'one's life, including all the people, places, institutions, and other elements of reality connected to an individual's existence'; and 'an imaginary reality — something that creates a fictitious, ordered world around a person, encompassing everything that exists within it.' The contextual nuances of these meanings are described in detail.

Furthermore, the article analyzes the metaphorical semantics and motivations behind expressions such as the world was a home; the measure of the world; saxophone — this is a world; sandbox — this is a world; the world created by memory; the world is what is told; a sentence is the measure of the world; any old world. In conclusion, the article emphasizes that, while the narrator's language in the work called a treatise is stylized as colloquial speech, its simple words encode complex philosophical meanings of the lexeme 'world.'

Keywords: literary idiolect, metaphor, metonymy, polysemy of "world", Wiesław Myśliwski, translation.